

Két korrajz egy regényben
(Mikszáth Új Zrínyiász című szövege alapján)

Mindenki tapasztalhatta már, hogy egy embercsoportot egészen másként ítélnék meg annak tagjai, mint a kívülállók. Ez egész társadalmakra, kultúrákra is igaz. Gondoljunk csak bele, milyen álláspontra jutunk egy távoli vidék, vagy egy régi kor embereinek szokásait vizsgálva! Ésszerűnek találjuk-e őseink tetteit? Véleményünk valószínűleg nem lesz minden tekintetben elismerő, ugyanígy lehetséges, hogy ha ők látnák a mi világunkat, hasonlóan értelmetlennek, furcsának találnák azt, mert más szempontokat figyelnének.

Mikszáth ezt használja ki, amikor Új Zrínyiász című regényében feltámasztja Zrínyi Miklóst kétszáz emberével együtt. Az író más műveiben is gyakran mutat be egy-egy világot egy oda nem illő alakon keresztül. Szent Péter esernyője című regényében több, a saját környezetében megszokott embertípustól eltérő személy szerepel, a Beszterce ostromának főhőse teljesen más értékrenddel bír, mint a körülötte élők, az Új Zrínyiászban pedig olyan erőteljes eltéréseket akar megmutatni Mikszáth különböző erkölcsök között, amelyek prezentálásához több száz évvel korábban élt embereket kell segítségül hívnia.

A feltámadottak már első napjukon több furcsaságot tapasztalnak, bár ezeket még nem a morálban találják, csupán a haláluk óta alkotott találmányok okoznak nekik meglepetést. Száguldó városnak hiszik a vonatot, második orrnak a szájából kilógó pipát. Észre kell venniük azonban azt is, hogy nem csak ők csodálkoznak a jelenkor újdonságain, a XIX. század emberei is furcsállják az ő szokásaikat. Zrínyinek teljesen természetes lenne, hogy egész csapatával ingyen eszik-iszik a vendéglőben, esetleg később küld érte néhány aranyat, így meglepetéssel, szinte felháborodva fogadja az ottaniak reakcióját. Érdeemes megfigyelni azt is, mit gondol a nép a feltámadásra vonatkozó hírekről. Legelsőként racionális világnézetük tör felszínre, nem hisznek abban, amit hallanak. A legtöbb ember egymástól próbálja megtudni, mi történhetett, néhányan konkrét magyarázattal állnak elő. Egyesek azt gondolják, egy színésztársulat akar így pénzhez és hírnévhez jutni, mások szerint a papok próbálnak nagyobb hitelt szerezni szavaiknak. Feltűnő, hogy amint a Vatikán megerősíti a feltámadás hírét, akkor a kételkedők száma hirtelen csökkenni kezd. A Vatikán pedig természetesen megerősíti a hírt, hiszen végre lehetőséget kapnak, hogy megmutassák, igaz, amit csaknem 2000 éve állítanak.

Amikor a közvélemény végre kezd hinni a feltámadásban, és ünnepélyesen fogadják Zrínyiékét Budapesten, látványosan megmutatkozik a magyar bűnüldözés hatékonysága, ahogy a regényben olvashatjuk: „A zsebmetszők a lehető legcélszerűbben elhelyezkednek a vonalon, elhelyezkednek a rendőrök is - de a legcélszerűtlenebbül.” A középkori és az 1800-

as években élő magyarok beszélgetését figyelve új oldalukról ismerhetjük meg a vitézeket. Már korábban kiderül, hogy nagyon fáj nekik családjuk elvesztése - „... elhaltak feleségeink, gyerekeink, unokáink, talán még a nemzetségünk is kiveszett. Ugyan mit akarhat velünk az isten?” - de csak ekkor látszik igazán, mennyire hiányoznak nekik szeretteik. Az elvesztettek sorsa utáni kíváncsiság, a veszteség okozta bánat az ésszerűsége is felülkerekedik. „Mi lett az én szépséges Kata leányommal? - kérdezi Máté György, amikor Zrínyi halott családtagjaira terelődik a szó. Abban az érzelmi állapotban azt hiszi, Thaly neki is tud érdemben válaszolni, éppúgy, mint hadvezérének, pedig ha érzelmei nem feledtetnék el vele a logikus gondolatokat, akkor tudná, hogy lehetetlen az elmúlt háromszáz év legjelentéktelenebb embereinek élettörténetére is pontosan emlékezni. A műben csak Zrínyi csapatánál láthatunk ilyen érzelmes megnyilvánulásokat, Mikszáth úgy mutatja be a két társadalmat, mint „a Jót” és „a Rosszat”. A XIX. századiakat folyton versengő emberekként láthatjuk, akiknek csak az számít, hogy szembenálljanak a másik párt tagjaival, míg Szecsődy, Zrínyi csapatának egyik vezetője önként lemond az irányításról, amikor elbizonytalanodik saját alkalmasságában. Egész értékrendjük teljesen eltér, hiszen mindenki a saját korához alkalmazkodik. A középkori vitézeket alig lehet rávenni a vasúttal való utazásra, inkább elkötnének néhány lovat a Dóry-ménésből, s mikor végül mégis vonatra szállnak, szemtelenebbül incselkednek a nőkkel bárki másnál. Botos Péter még az Operában is beleszól az előadásba, hogy ne szóljon egyszerre ének és hangszerezés, Zrínyi pedig láncra vereti a pincében a kellemetlenkedőket. Mindezt azért teszik, mert így látják helyesnek, így szokták meg háromszáz évvel korábban. Ugyanígy a szokatlanság miatt undorodnak a műfogsortól és nem isznak kávé, de mivel ezek tolerálásához nem kell erő, ezeken senki nem akad fenn. Azok a problémák viszont, amelyek megoldásához gondolkodni kell, esetleg együttműködni másokkal, megosztják a XIX. századi magyarokat, még a pártok sem tartanak össze. Két részre szakad a társadalom, az egyik fele főként kegyeletből Zrínyi pártját fogja, a többiek az adott kor törvényeit akarják érvényesíteni több évszázaddal korábban élt emberek felett. Rövid idő elteltével Zrínyiben viaskodni kezd a középkori és a XIX. század végén élő ember, nyilvánvalóvá válik, hogy ebben a világban nem találja meg a helyét, nem maradhat benne. Ezt a király is felismeri, így egy várat ad a csapatnak, ezzel biztosítva nekik a lehetőséget, hogy elszigetelten éljenek, újra megteremtve maguknak saját világuk megszokott körülményeit.

A király tettének helyességét igazolja az isteni döntés is, ami kiragadja Zrínyiékét abból a világból, ahol nincs helyük.